

Arkeologisk utredning inom Onsjö

Onsjö 2:1 m.fl.
Vänersborg socken och kommun
Anton Lazarides och Mats Hellgren
Västarvet kulturmiljö/Lödöse museum
Rapport 2016:3

Arkeologisk utredning inom Onsjö

Onsjö 2:1 m.fl.

Vänersborg socken och kommun

Västarvet kulturmiljö/Lödöse museum

Rapport 2016:3

Författare Anton Lazarides och Mats Hellgren

Grafisk form Gabriella Kalmar

Layout och teknisk redigering Gabriella Kalmar

Omslagsbild Fotot visar en husgrund från torpet Hermanstorp. Fotot taget av Mats Hellgren.

Tryck Regiontryckeriet, Trollhättan 2016

Västarvet Kulturmiljö/Lödöse museum

Museigatan 1

441 73 Lödöse

tel 010-441 4380

lodosemuseum@vgregion.se, www.vastarvet.se

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Bakgrund.....	6
Syfte och metod.....	6
Landskap och fornlämningar.....	7
Resultat.....	7
Område 1-2.....	10
Område 3-5.....	10
Område 6.....	10
RAÄ 170 (Hermanstorp).....	11
RAÄ 171.....	11
RAÄ 173.....	11
RAÄ 183.....	11
RAÄ 184 (Ånetorp).....	11
Ny 1.....	14
Ny 2.....	14
Slutsats och åtgärdsförslag.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter.....	15
Bilagor.....	16

Figur 1. Västra Götalands län med platsen för utredningen markerad.

Figur 2. Karta över Vänersborgs kommun med platsen för utredningen markerad.

Sammanfattning

Västarvet kulturmiljö/Lödöse museum har utfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Onsjö 2:1 med flera, Vänersborgs socken och kommun. Undersökningsområdet är beläget strax nordost om gården Onsjö och upp mot den bebyggda stadsdelen Hede i Vänersborg. Undersökningsområdet är drygt 1,5 × 1 km stort och utgörs huvudsakligen av skogsområden med mindre bergspartier. Längst i norr finns några mindre hagmarkspartier.

Undersökningen resulterade i upptäckten av ytterligare ett antal husgrunder som kompletterar bilden av lämningarna RAÄ 170 och RAÄ 184. Dessa omgivs på vissa ställen av övergiven åkermark.

Om planerna på exploatering av undersökningsområdet fortskrider anser Västarvet kulturmiljö/ Lödöse museum att fornlämningarna RAÄ 170 och RAÄ 184 bör förundersökas. Övriga lämningar bör klassas som övriga kulturhistoriska lämningar.

Bakgrund

I mitten av december 2015 utförde Västarvet kulturmiljö/ Lödöse museum en arkeologisk utredning inom fastigheten Onsjö 2:1 belägen söder om Vänersborgs stad. Utredningen skedde på uppdrag av Vänersborgs kommun efter beslut av Länsstyrelsen i västra Götalands län, dnr: 431–36711–2015.

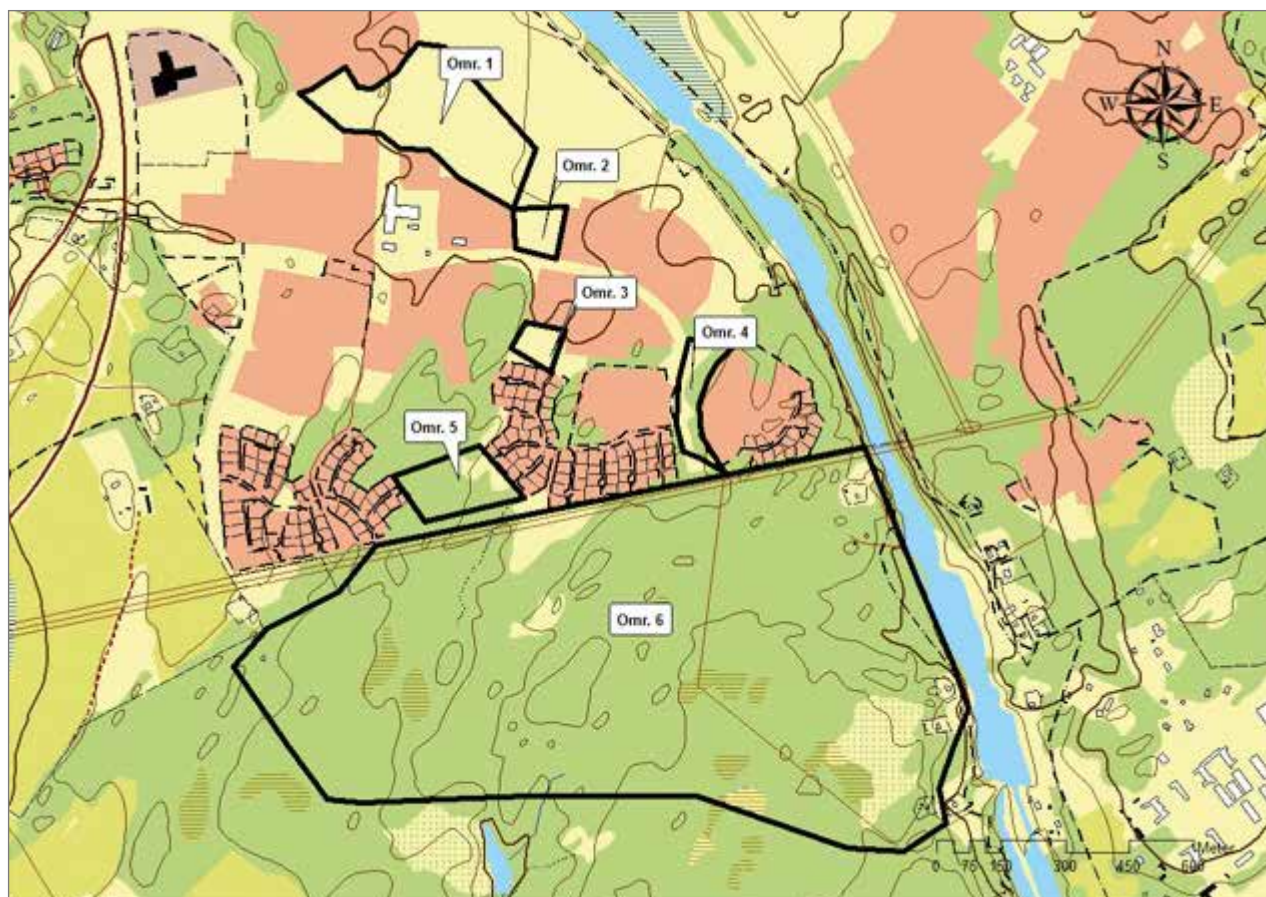
Inga undersökningar av en arkeologisk institution har tidigare gjorts i och i närheten av undersökningsområdet. År 2005 och 2006 gjordes dock inventeringar av Skogsstyrelsen då man registrerade ett antal anläggningar i området. Bland annat registrerades två torp, Hermanstorp och Ånetorp, som utifrån historiska belägg och kartmaterial klassas som fornlämningar.

Projekt- och fältarbetsledare vid den arkeologiska utredningen var Mats Hellgren. Övrig arkeologisk personal var Johanna Lega, Elinor Gustavsson och Anton Lazarides.

Syfte och metod

Syftet med utredningen var att fastställa om det fanns okända fornlämningar inom undersökningsområdet. Målsättningen var att alla fornlämningar inom området skall vara kända och bedömda avseende fornlämningsstatus.

Arbetet inleddes med kart- och arkivstudier. Därefter gjordes en okulär besiktning av undersökningsområdet. Lämningar, anläggningar eller strukturer dokumenterades genom digital inmätning med hjälp av GPS-utrustning med nätverks RTK-korrektion samt beskrivningar på en Toughpad. Mätningarna har efterbearbetats i ArcGIS. Fotodokumentation gjordes fortlöpande under utredningens alla moment med digitalkamera. Sökschaktsgrävningar genomfördes med larvgående maskin försedd med planskopa i undersökningsområdets norra del. Dokumentationsmaterialet

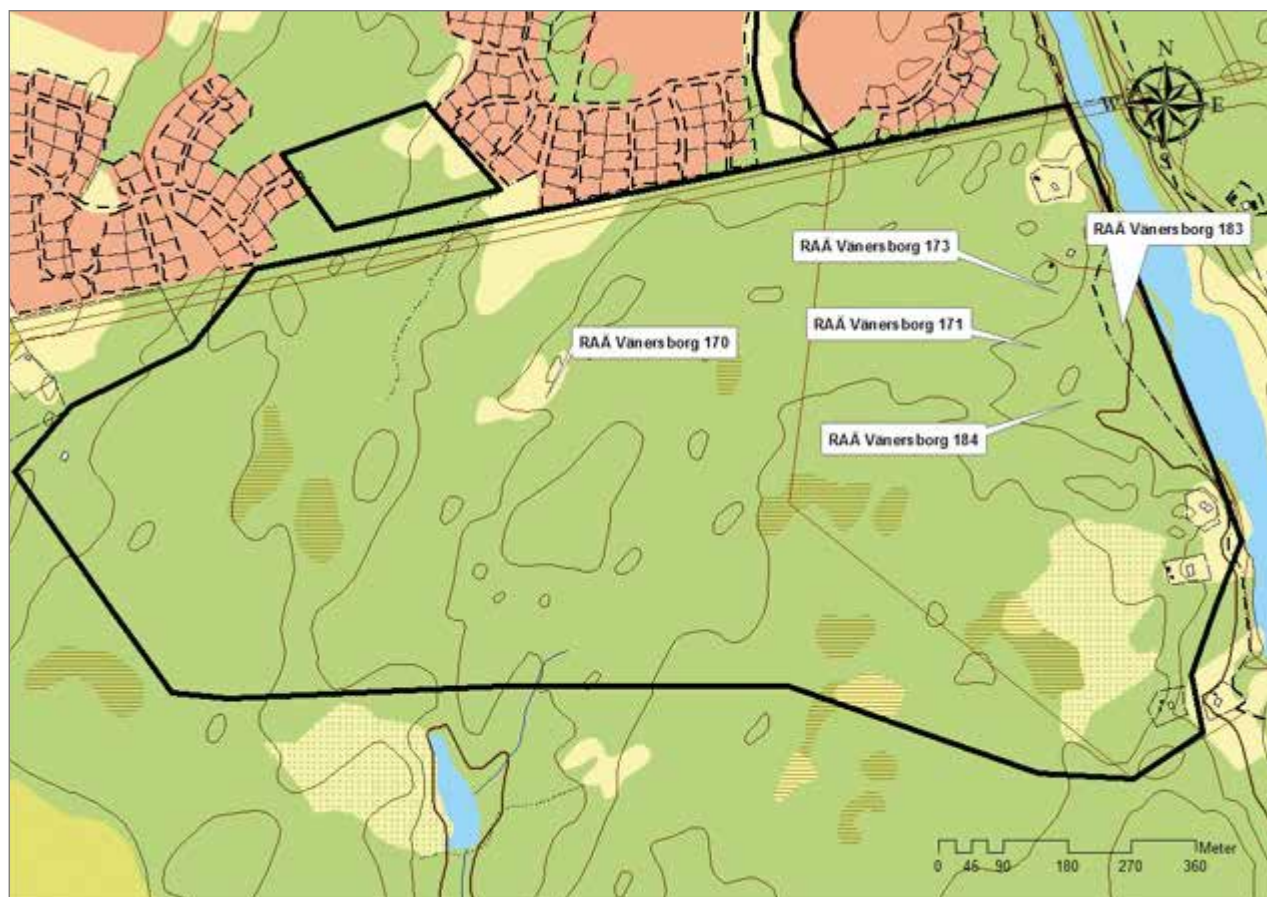

Figur 3. Översiktskarta över undersökningsområde.

förvaras i Lödöse museums arkiv som uppfyller arkivlagens uppställda föreskrifter.

Landskap och fornlämningar

Det aktuella området för utredning utgörs huvudsakligen av skogsområde med mindre bergspartier. I norr finns även några hagmarkspartier. Fornlämningen RAÄ 170 består av ett torp (Hermanstorp) beläget på en höjd omgiven av historisk åkermark med grävda dräneringsrännor, något som det historiska kartmaterialet även styrker. Tydliga spår av historisk åkermark finns även kring RAÄ 184 (Ånetorp) i enlighet med kartmaterialet. I samma område finns även ett röjningsröse (RAÄ 171), en backstuga (RAÄ 173), och en husgrund (RAÄ 183) samt en kanal strax utanför undersökningsområdet åt öster (RAÄ 23). I närområdet söderut finns även en fyndplats (RAÄ 129), en stensättning (RAÄ 150) och en skans (RAÄ 29).

Figur 4. Översiktskarta över område 6

Figur 5. Arbetsbild från den arkeologiska utredningen, övergiven åkermark med dräneringsrännor, foto av Mats Hellgren

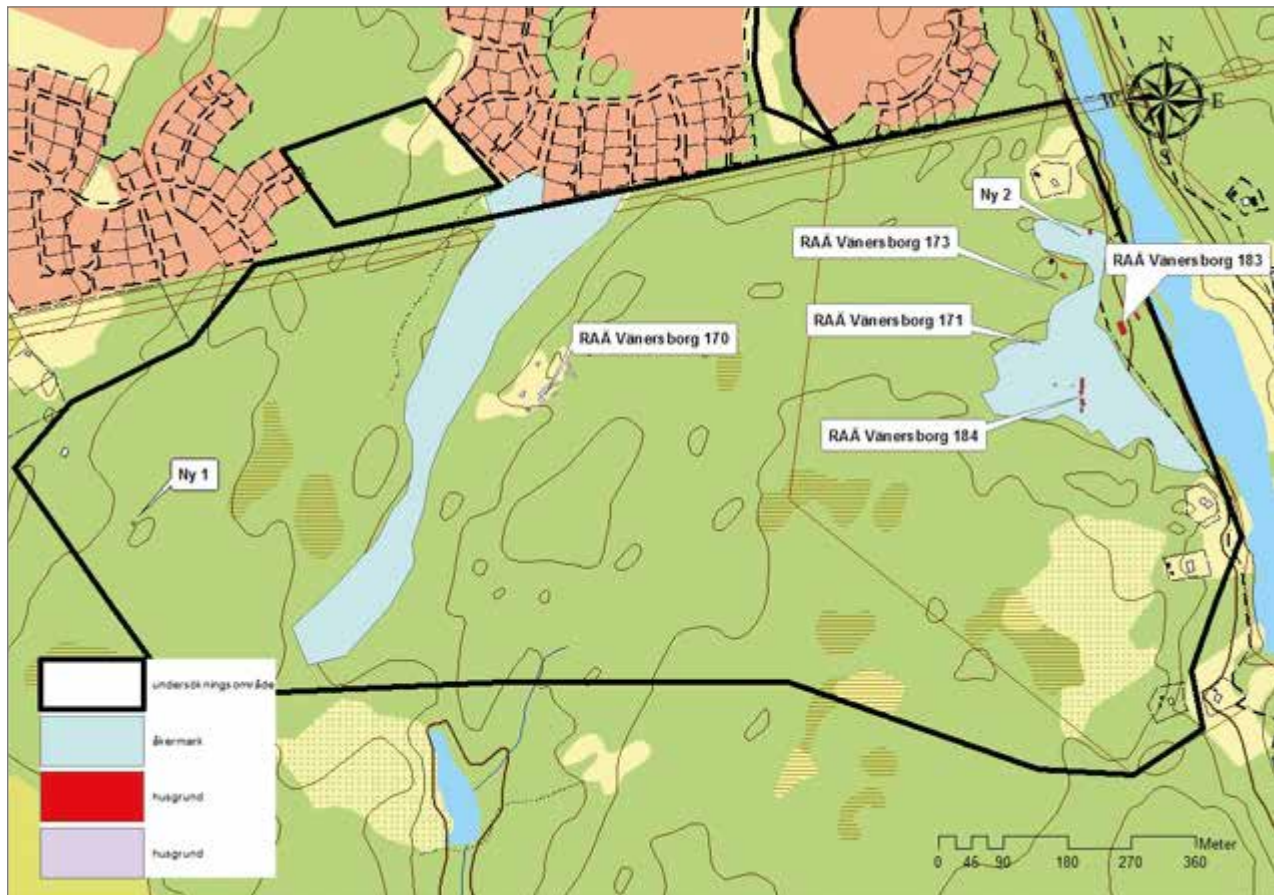
Resultat

Totalt grävdes tjugosju sökschakt vilka samtliga förlades till område 1 och 2. Vid område 3–6 gjordes en okulär besiktning. De okulära besiktningarna av det sydligaste och mest omfattande området (område 6) resulterade i upptäckten av ett flertal husgrunder inom RAÄ 170 och RAÄ 184 som ej tidigare var registrerade. I den

Figur 6. Arbetsbild från utredningen, schaktning, foto av Mats Hellgren.

västliga delen av område 6 hittades en separat husgrund som inte tidigare var registrerad hos FMIS, vilken benämns »Ny 1«. Nordost om RAÄ 173 påträffades ytterligare en grund som inte var registrerad hos FMIS, denna benämns »Ny 2«. Vad beträffar RAÄ 171 (röjningsröse) visade undersökningen att den bestod av ett flertal oregistrerade rösen, främst placerade längst kanterna av den övergivna åkermarken tillhörande RAÄ 184. I bilaga 1 redovisas alla objekt i tabellform.

Figur 7. Karta över område 6 med resultat

Område 1-2

Inom område 1 och 2 grävdes tjugo-sju sökschakt med hjälp av en grävmaskin. Undersökningen visade att de båda områdena var kraftigt påverkade av recenta ingrepp varför inga ytterligare undersökningar är nödvändiga.

Område 3-5

Områdena utgjordes av glest bevuxen skogsmark i närhet till bostadshus. Efter okulära insatser bedömdes att inga ytterligare åtgärder var nödvändiga.

Område 6

Den sydligaste och mest omfattande delen av undersökningsområdet är område 6 vilken främst utgörs av skogsmark, berghällar och några hagmarkspartier. Inom området finns fem sedan tidigare kända fornlämningar (RAÄ 170, 171, 173, 183, 184) varpå det hittades två tidigare inte registrerade husgrunder, Ny 1 och Ny 2. Kring RAÄ 170 och 184 fanns även två större områden med övergiven åkermark, markerade med dräneringsrännor i jämna mellanrum.

RAÄ 170 (Hermanstorp)

Enligt FMIS finns två husgrunder, en ladugårdsgrund, en jordkällare, och en gjuten källargrund.

Förutom de tidigare registrerade lämningarna påträffades ytterligare fem husgrunder, samtliga kallmurade av sten. I norr finns en raserad övertorvad husgrund, cirka 5 × 5 meter (NÖ–SV) dock osäker utbredning, cirka 0,4 meter hög. Nordöst om ladugårdsgrunden, finns en samling av tre husgrunder, samtliga övertorvade: I norr cirka 6 × 3 meter (NV–SÖ), cirka 0,3 meter hög. I söder cirka 7 × 4 meter (NV–SÖ), cirka 0,4 meter hög. I sydväst cirka 5 × 4 meter (NV–SÖ), cirka 0,4 meter hög. Sydöst om ladugårdsgrunden är en raserad husgrund förväxt med träd, cirka 5 × 2,5 meter (NÖ–SV), cirka 0,1 meter hög.

Eftersom torpet är känt sedan slutet av 1600-tal (se bilaga 2.) bör ytterligare undersökningar i form av förundersökning göras.

RAÄ 171

Undersökningen kunde påvisa ytterligare ett tiotal rösen. För att klargöra utbredning och datering bör denna förundersökas.

RAÄ 173

Enligt FMIS, backstuga, cirka 45 × 35 meter (NNÖ–SSV) bestående av 1 husgrund och 1 uthusgrund. Inga ytterligare åtgärder krävs.

RAÄ 183

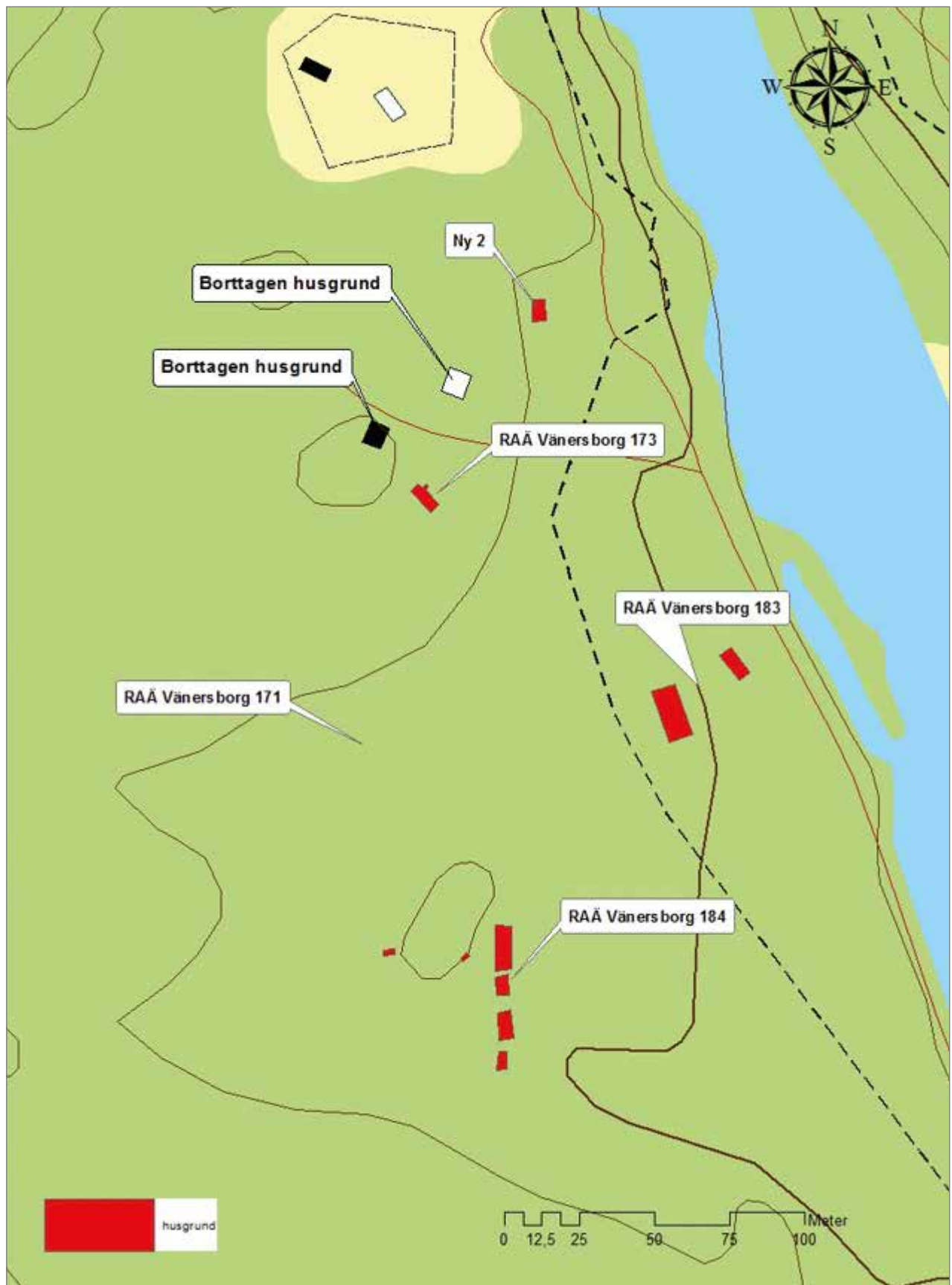
Bebyggelselämning enligt FMIS bestående av två husgrunder, varav den ena är anlagd på terrass. Nedanför, åt öster finns en husgrund, möjligtvis en jordkällare, cirka 9 × 3 meter (N–S). På en karta från 1761 finns beteckningen »en Krogare Stuga tillhörig Onsjö« på ungefärligt läge av platsen, dock är RAÄ 183 beläget utanför fastigheten Onsjö och utgör troligen senare byggnader tillhörande kanalområdet (RAÄ 23). Inga ytterligare åtgärder nödvändiga.

RAÄ 184 (Ånetorp)

Torplämning, enligt FMIS bestående av minst två husgrunder. Utredningen visade att det fanns sex stycken husgrunder. Fyra av husgrunderna är placerade på rad från norr till söder: grund efter bostadshus, 14 × 4 meter (N–S) och intill 0,3 meter hög av övertorvade syllstensrader. I söder är en husgrund, 6 × 4 meter (N–S), fylld av sten. Husgrund med trapp och spismursrest, 9 × 5 meter (N–S). Längst i söder är en jordkällare, 6 × 4 meter (N–S), 1,2 meter hög. Väster om dessa är en mindre husgrund lagd mot berg, 3 × 2 meter. På andra sidan höjden i väster är en betonggrund, 4 × 3 meter. Omges av övergiven åkermark. Finns omnämnd som Ånetorp på

Figur 8. Karta över RAÄ 170 med resultat.

Figur 9. Karta över RAÄ 184 och kringliggande fornlämningar.

Häradsekonomska kartan från 1890-tal (se bilaga 3.) men bebyggelse på platsen eller närliggande finns på en karta från 1686 med namnet »Hulan«. Eftersom torpet är känt sedan slutet av 1600-tal bör ytterligare undersökningar i form av förundersökning göras.

Ny 1

Husgrund i sten, cirka 4 × 4 meter (N–S), delvis inbyggd mot berg, cirka 1 meter h till bergskant, övertorvad och raserad vid flera ställen. Ingång i söder. Lämningen finns inte dokumenterad på någon av lantmäteriets kartor. Möjligen en ekonomibyggnad eller backstuga. Inga ytterligare åtgärder nödvändiga.

Ny 2

Anläggning av osäker art, troligen rester från en backstuga, cirka 5 × 5 meter, ungefär 100 meter nordöst om RAÄ 173. Uppfylld med cirka 0,5 meter sten och jordmaterial, svagt sluttande mot väster. Lämningen finns inte dokumenterad sedan tidigare. Kartmaterialet visar ett flertal backstugor varav endast RAÄ 173 påträffades och möjligtvis Ny 2. Inga ytterligare åtgärder nödvändiga

Slutsats och åtgärdsförslag

Västarvet kulturmiljö/ Lödöse museum har genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Onsjö 2:1 i Vänersborgs socken och kommun, Västergötland.

Utredningen gav ytterligare kunskap om torplämningarna Hermanstop och Ånetorp samt kringliggande övriga kulturhistoriska lämningar, däribland de tidigare okända husgrunderna »Ny 1« och »Ny 2«. Samtliga är belägna i område 6. Det historiska kartmaterialet påvisar lång kontinuitet kring RAÄ 170 och 184 och om planerna på exploatering av området fortskrider anser Västarvet kulturmiljö/Lödöse museum att RAÄ 170, 171 och 184 skall förundersökas i syfte att avgränsa deras utsträckning och undersöka om det finns spår av äldre skeden. Då område 1–5 inte påvisade underlag för vidare undersökning kan planerna fortgå på dessa platser.

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	43I-367II-2015
Västarvet dnr:	VA 725-2015
Västarvet pnr:	I2468
Fornlämningsnr:	RAÄ Vänersborg 170, 171, 173, 183, 184
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Vänersborg
Socken:	Vänersborg
Fastighet:	Onsjö 2:1
Ek. karta:	8B 4j
Läge:	N 6470172, E 344100
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Uppdragsgivare:	Vänersborgs kommun
Ansvarig institution:	Västarvet Kulturmiljö/Lödöse museum
Projektledare:	Mats Hellgren
Fältpersonal:	Mats Hellgren, Johanna Lega, Elinor Gustavsson och Anton Lazarides
Fältarbetstid:	2015-12-07 till 2015-12-31 och 2016- 02-01
Arkeologtimmar:	120, varav fält 80
Undersökt yta:	cirka 1,5 kvadratkilometer
Arkiv:	Dokumentationsmaterial förvaras på Lödöse museum. Akten arkiveras på Regionarkivet, Vänersborg
Fynd:	Förvaras på Lödöse museum

Bilagor

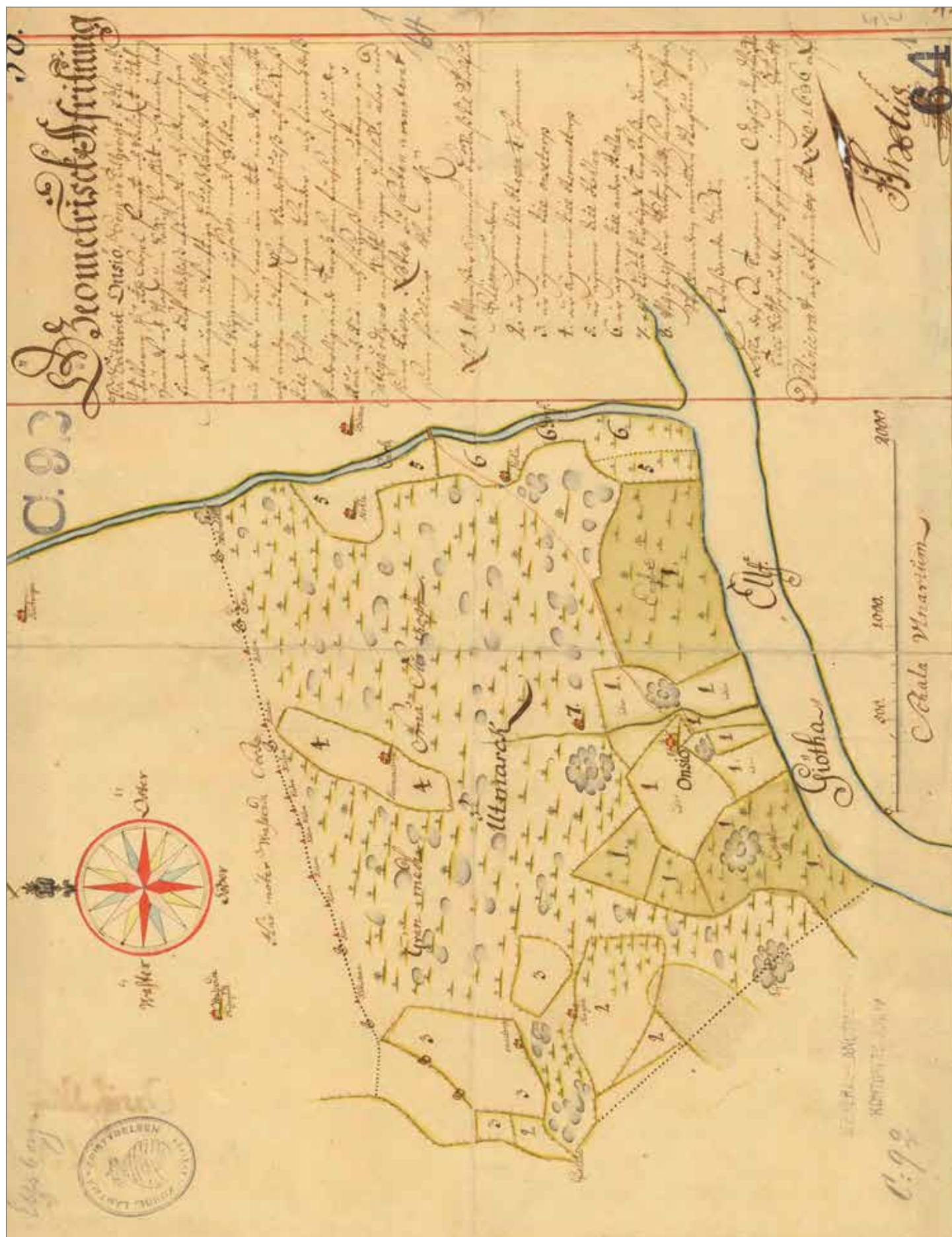
Bilaga 1. *Anläggningslista*

Bilaga 2. *Karta, Onsjo geometrisk avfattning från 1686*

Bilaga 3. *Häradsekonomiska kartan från 1890-tal över det aktuella området*

Bilaga 1. Anläggningslista

Id	Typ	Beskrivning	Längd	Bredd	Djup	Kommentar	Datum	Signatur
1148	Husgrund	Betongplatta	4	3			2015-12-15	Mh
1153	Husgrund	Husgrund, Trapp, Spisröse	9	5			2015-12-15	Mh
1161	Jordkällare		6	4	1,2		2015-12-15	Mh
1165	Husgrund	Grund Anlagd Mot Berg	3	2			2015-12-15	Mh
1175	Husgrund	Fyllt Med Sten	6	4			2015-12-15	Mh
1179	Husgrund		14	4			2015-12-15	Mh
1196	Husgrund	Husgrund, Trapp	10	4		Trappen 3×1,5	2015-12-15	Mh
1209	Husgrund	Uppfyllt Med Ca 0,5 M Sten	5	5		Osäker Grund, Svagt Sluttande Mot Väster	2015-12-15	Mh
1225	Husgrund		9	3	0,7		2015-12-15	Mh
1229	Husgrund	Husgrund, Spisröse	13	8			2015-12-15	Mh
2000	Husgrund	Cementgrund, Trappin-gång	8	5,5		Trapp 2,5×1,5	2016-02-01	Mh
2008	Husgrund	Ladugård	24	5		Västra Delen På Syll, Östra Fast	2016-02-01	Mh
2012	Jordkällare	Raserad, Ingång I Söder	7	6			2016-02-01	Mh
2021	Jordkällare	Innermått: 3×2,5	6,5	6	0,5		2016-02-01	Al
2027	Husgrund	Raserad, Förvuxna Träd	5	2,5	0,10		2016-02-01	Al
2031	Husgrund	Cementerad	4	3	0,2		2016-02-01	Al
2035	Husgrund	Övertorvad, Raserad, Oklar Utbredning	7	4	0,4		2016-02-01	Al
2039	Husgrund	Övertorvad, Osäker Utsträckning	6	3	0,3		2016-02-01	Al
2043	Husgrund	Raserad, Övertorvad, Osäker Utsträckning	5	5	0,4		2016-02-01	Al
2049	Brunn	Cementerad	0,6				2016-02-01	Al
2056	Husgrund	Övertorvad, Osäker Utsträckning	5	4	0,4		2016-02-01	Al
2061	Brunn	Cementerad	0,9				2016-02-01	Al
2063	Husgrund	Delvis Inbyggd I Berg, Raserad, Ingång I S	4	4	1		2016-02-01	Al

Bilaga 3. Häradsekonomska kartan från 1890-tal över det aktuella området

